

שיטת הש"ך בעונה בינונית/איתן וקסלר

פתיחה

מקובל לומר שבזמן הזה נחלשו הדורות ומצויות יותר נשים שאין להם וסת קבוע¹. ובדין פרישה סמוך לוסת, הדעה המרווחת בספרי הפוסקים בני דורנו² שאישה שאין לה וסת קבוע צריכה לפרוש ג' פרישות, עונה בינונית שהיא שלשים יום, עונת חודש, והפלגה אחרונה. במאמר זה נדון בע"ה ביחס בין עונה בינונית לעונת החודש.

הש"ך חולק על רוב האחרונים וסובר שעונה בינונית היא עונת החודש

הנה דעת רבים מהאחרונים³ שעונה בינונית היא ביום הל' לראיית האישה, היינו שיום ראייתה הקודמת עולה לחשבון הל'. אמנם הש"ך (סי' קפט ס"ק ל) האריך להוכיח שעונה בינונית שלושים יום' פירוש הדבר שיש לפרוש ביום ל"א לראייתה, כך שיום ראייתה לא עולה מן המניין. ומסביר שם שעונה בינונית היא בעצם עונת החודש, ואע"פ שכמה מהראשונים כתבו בסתמא שלושים יום, אין כוונתם בדווקא, ובאמת בחודש חסר יהיה זה ביום הכ"ט [חוץ מיום ראייתה הראשונה]. והאחרונים האריכו לדון בדברי הש"ך, ויעוין בשו"ת חכם צבי (סי' קיד) שהאריך לדחות את ראיותיו⁴.

¹ אמנם נראה שאין זו מציאות חדשה כלל, וכבר מצאנו בדברי הראשונים שהיו מקומות שלא היה לנשים וסת קבוע. ראו למשל בפסקי נדה לרבנו אברהם מטול (פ"ד ה"ג), ובאגודה (נדה פ"ט סי' לו).

² טהרת הבית הקצר (סי' ב' אות ג), ילקוט טהרה (עמ' רי), שיעורי שבה"ל (סיכום ההלכות סי"ג אות ח), חוט שני (קיצור הל' נדה פ"ז אות ג), דרכי טהרה (פ"ז אות ז), מראה כהן (פ"ח דיני וסתות בקצרה אות ז).

³ בית יוסף (ריש סי' קפט), ב"ח (שם אות א), ט"ז (שם ס"ק יד, ס"ק יז) ועוד.

⁴ ולענ"ד יש לדחות את רוב טענותיו, ואכמ"ל. ומ"מ רוב קושיותיו ודחיותיו מופנות כלפיי הראיות שהביא הש"ך, ומכיון שבמאמרי זה לא נשענתי על ראיותיו, לא ראיתי צורך להאריך בכל זה.

כך דעת הראב"ד

והש"ך הביא ראיה לשיטתו מדברי הראב"ד, שבכל ספרו בעלי הנפש לא הזכיר חשש לעונה בינונית. ונראה לענ"ד שיש לחזק זאת מדברי הראב"ד הנדפס מחדש (מהד' מוה"ק, שער תיקון הוסתות ד"ה ויש מי שאומר)⁵, שאחר שהאריך בכך שיש שלושה מיני וסתות חודש הפלגה ודילוג, כותב:

"משום דרוב נשים מחדש לחדש חזיין או סמוך לו יום אחד מלפניו או מלאחריו, כדאמרין כמה עונה בינונית שלושים יום, הלכך הלך אחר רוב נשים עד שתראה ראיה שניה ותחוש לאותה הפלגה" עכ"ל.

ומשמע מדבריו שמבין שמה שהוזכר בגמ' עונה בינונית שרוב נשים רואות בה, אין הכוונה ל' יום דווקא, וחכמים קבעו את הפרישה ביום החודש שהוא קרוב לעונה בינונית, כיון שניכר שוסת האישה מושפע מימי החודש. ומבואר בדעתו שאישה בתחילת ראיותיה חוששת בראייתה הראשונה לעונת החודש, שהיא העונה הבינונית האמורה בגמ', ולאחר שתראה פעם נוספת תוכל לחשוש גם להפלגה⁶.

נראה שכן דעת הרמב"ן

וכך לכאור' יש להבין גם בדברי הרמב"ן (הל' נדה פ"ה ה"כ-הכ"א) שכתב גם הוא כהראב"ד שאישה בתחילת ראיותיה קודם שתקבע וסת חוששת לשתי חששות אלו חודש והפלגה:

"[כ]ן וסת החדש חוששת לו בתחלתו בפעם אחת כמו שביארנו, אבל וסת ההפלגה אי אפשר לחוש לו עד שתראה ראיה שניה שהרי אינה יודעת לאיזה יום

⁵ והוספה זו לא הייתה לפני הש"ך וגדולי האחרונים. אמנם דברי הראב"ד יו"ל מחדש כבר לפני כמה עשורים, וטרם ראיתי מי שכתב שדברים אלו מסייעים לשיטת הש"ך.

⁶ ואמנם יש מקום לומר שאין זו כוונת הראב"ד בדבריו אלו, ואפשר שבדבריו אלו הזכיר עונת חודש יחד עם עונה בינונית ולא הקפיד להבדיל ביניהם, משום שרק רצה בכל זה לומר מדוע אישה זו אינה צריכה לחשוש ליום העשרים ושתיים לראייתה, שהביא הראב"ד קודם לכן שיש הסוברים שחוששת לו משום שהוא ביום בשבוע שבו ראתה את ראייתה האחרונה, ועל כותב הראב"ד שרוב נשים אינן רואות כן, ולא דייק דבריו, שבגמ' זה נאמר לגבי ל' יום, ואילו הוא מבין שחוששים רק לעונת חודש. אלא שלענ"ד ממה שמזכיר יחד את עונת החודש והעונה בינונית נראה יותר שמבין דהיינו הך, וכפי שכתב הש"ך.

היא מפלגת. נמצאת אומר שהרואה דם בר"ח ניסן חוששת לר"ח אייר, ראתה בו חוששת לר"ח סיון, ראתה בו הוקבע הוסת לר"ח, לא ראתה בר"ח סיון נעקר וסת ר"ח וחוששת לב' בסיון אפשר שתראה ותקבע וסת להפלגות מל"א לל"א, שהרי ראיית ר"ח ניסן ואייר שוה בהפלגה לראיית שני בסיון שניסן מלא ואייר חסר. [כא] לעולם חוששת לב' חששות הללו לוסת החדש ולהפלגה עד שיקבע לה אחד מהן ג' פעמים כדינו⁷ עכ"ל.

ולכאורה ממש לא מובן מדוע הרמב"ן לא מזכיר שאישה בתחילת ראיותיה צריכה לחשוש גם לעונה בינונית. והרי בתחילת אותו הפרק (ה"ה), בהלכות בהם כתב בעניין בדיקות קודם תשמיש, הביא הרמב"ן את דין הבאים מן הדרך שנשיהם בחזקת טהרה ולפיכך אינן צריכות בדיקה, וכתב שרוב נשים רואות מל' לל' יום ולפיכך באישה שאין לה וסת צריך לחשוש שאם עבר זמן זה אסורה לבעלה בלי בדיקה, וכן כתב גם בחידושו (טו. ה"ד לעיל) בסוגיה זו. וכן במקום אחר (פ"ב ה"ב, ה"ד לעיל) בדין חרשות ושוטות כתב שאם אין להם וסת צריכות לחוש מל' יום לל' יום, כיון שכך עונת ראייה לרוב נשים. ובנוסף, יש לשאול מדוע אישה בתחילת ראיותיה צריכה לחשוש לעונת חודש, וכפי שהקשה הר"ה על הראב"ד (בעה"נ שם סי' ג' אות טז), שהרי יש הרבה מיני וסתות ומדוע לחשוש דווקא ליום החודש. על כן נראה לכאור' שמוכרחים לומר שהרמב"ן סבר בזה כהראב"ד, שעונת החודש היא עונה בינונית האמורה קודם לכן, והטעם שחוששת לכך כבר בראייתה הראשונה משום שזו עונת הראייה של רוב נשים⁸.

⁷ ואע"פ שהרמב"ן בחידושו (נדה סד:): תמה על דברי התוס' (שם ד"ה איתמר) והראב"ד (בעה"נ שער תיקון הוסתות סי' ג') שיש קביעות וסת לימי החודש, 'שיהא שיפורא גורם תימה הוא'. ומבאר שם שלדעתו אין אלא קביעות להפלגה. אלא שמסיים שם: "ובעל נפש יחוש להחמיר בענין הוסתות בין כדברינו בין כדברי הראשונים עד יערה עלינו או על אחרים רוח ממרום להכריע איזו היא הדרך הישרה שיבור לו האדם" ע"כ, ונראה מדבריו שלא מכריע כך לדינא. וכן מבואר מדבריו בהלכות נדה (פ"ה ה"ב) שחושש לדינא גם לוסת החודש. וכ"כ הרשב"ץ (פסקי התשב"ץ, ה"ד בקובץ שיטות קמאי נדה סג.) בדעתו, וז"ל "הרמב"ן יש לו שטה אחרת בכל זה וכו' ויש כמה גמגומין בדבר, גם למעשה היה חושש לדברי הראשונים ז"ל" עכ"ל. ויעוין עוד ברשב"א (משמרת הבית ב"ז ש"ג) שהשיב לטענות הרמב"ן בעניין זה.

⁸ ואמנם היה מקום לחלק ולומר שלעולם סובר הרמב"ן שיש לחשוש רק לעונת חודש, ודווקא בנידון של הבאים מן הדרך היקלו חכמים על הבעל שלא יצטרך להיכנס לחשבון

ומה שכתב הרמב"ן בדין הבאים מן הדרך בלשון של ל' יום, ולא חודש, אפשר שזה משום שנצמד ללשון הגמ' שאמרה בנידון זה עונה בינונית ל' יום. עוד אפשר לומר, שהרמב"ן סבר שהיקלו חכמים על הבא מן הדרך שיוכל לחשב רק ל' יום, ולא יצטרך לחשב לעונת חודש שזוהי הפלגה משתנית⁹.

קושי מדברי הרמב"ן על דברי הש"ך, נראה להסביר דבריו באופן אחר

ובשו"ת חכם צבי (שם) הקשה על הש"ך מדברי הרמב"ן הנ"ל, שהרי הרמב"ן כותב בפירוש שאחר שראתה בר"ח ניסן ובר"ח אייר, ולא ראתה בר"ח סיון, חוששת לב' בסיון שמא קבעה וסת להפלגות של ל"א יום, ומוכח שהרמב"ן מונה את מספר הימים יחד עם יום ראייתה הקודמת, ולא כדברי הש"ך. ואף על פי שנראה לכאור' שזו ראייה חזקה כנגד דברי הש"ך, אין בזה כדי לסתור את הבניין כולו, ונראה לענ"ד שאף על פי כן דעת הרמב"ן שעונת החודש היא עונה בינונית, ואמנם הש"ך רצה לומר שבסתמא עונה בינונית זה מל"א לל"א [בחודש מלא], ופעמים שהיא מל' לל' [בחודש חסר], אולם אין הכי נמי שאפשר לומר גם להיפך, שהרמב"ן סבר שסתם עונה בינונית היא מל' לל' [בחודש חסר], ופעמים שהיא מל"א לל"א [בחודש מלא]. וכך אכן מבואר בדברי הרמב"ן בדין הבאים מן הדרך ובדין חרשות ושוטות, שעונה בינונית היא מל' לל'. אם כן, אין בזה נפק"מ לעצם העקרון, ומ"מ דעת הרמב"ן שעונה בינונית היינו עונת החודש. אלא שאכן אין זה מתאים לדברי הש"ך אלא רק לעקרון שעולה מדבריו¹⁰.

החודשים ויחשב תמיד ל' יום [אע"פ שעונת חודש פעמים שהיא ל' ופעמים שהיא ל"א]. וכן בנידון של השוטות והחרשות, היה אפשר לומר שמדובר במקרה מיוחד, שגם שם היקלו שתמיד יחששו רק ליום ל', וכמו שלא הצריכו אותם לחשוש להפלגה. אלא שלענ"ד דחוק לומר כן, ונראה יותר מדברי הרמב"ן שעונה בינונית ועונת החודש היינו הך, משום שכותב בשתי הנידונים הנ"ל בסתמא שנשים רואות ביום ל', ואילו בסתם אישה שאין לה וסת לא הזכיר חשש זה, אבל כן הזכיר חשש קרוב של עונת חודש.

⁹ תירוץ זה יכול ליישב גם את מה שכתב הרמב"ן בדין חרשות ושוטות.

¹⁰ ועל פי זה יתורץ גם מה שכתב החכם צבי (שם) להקשות על הש"ך, שהביא כמה ראיות שסתם חודש הוא חודש חסר, ולא כדברי הש"ך. ועל פי מה שכתבנו למעלה מבואר כדברי החכם צבי שבסתמא חודש הוא חודש חסר, וכאשר אמרו עונה בינונית ל' יום כוונתם לחודש חסר,

כך נראה גם בדעת האהל מועד והמאירי

וכן נראה גם בדברי האהל מועד כהרמב"ן, שבדין הבא מן הדרך (שער איסור והיתר דרך יא נתיב ז) ובדין חרשות ושוטות (שם נתיב ד) כתב לחשוש לל' יום משום שכך ראיית רוב נשים, ומאידך כתב (שם נתיב ז) כדברי הראב"ד והרמב"ן שאישה שאין לה וסת חוששת לעולם לשתי חששות, וסת החודש וסת ההפלגה. ומלבד שתי הדינים הנ"ל לא הזכיר שיש חיוב לפרוש בעונה בינונית, משום כך נראה לומר גם בדעתו כפי שהתבאר לעיל בדעת הרמב"ן.

וכן נראה יותר בדברי המאירי, שמלבד מה שהזכיר עונה בינונית של רוב נשים בדין הבא מן הדרך (נדה טו. ד"ה ואח"כ), ובדין חרשות ושוטות (יג: ד"ה המשנה השניה), כתב המאירי במקום נוסף (טו. ד"ה המשנה הרביעית) בדין פרישה מל' לל' יום באישה שאין לה וסת, וז"ל "יראה שחושש לה משלשים לשלשים אף על פי שאין לה וסת" עכ"ל, ומשמע שחושש לה לעונה בינונית. וכן מבואר בדבריו במקום אחר (סג. ד"ה המשנה החמישית). ומאידך במקום אחר (סד. ד"ה כבר ביארנו) כתב כדברי הרמב"ן בשם 'גדולי המפרשים', וז"ל "ולעולם חוששת שתי חששות אלו לוסת החדש ולוסת ההפלגה עד שתקבע אחד מהם שלשה פעמים, כיצד וכו', וכן בדרך זה היא קובעת עד שתקבע וסת החדש שלשה פעמים או וסת ההפלגה ארבעה או שתטהר האחד בעקירת פעם אחת" עכ"ל, ולא משמע מדבריו שם שחולק על שתי חששות אלו¹¹, ונראה לומר בדבריו כנ"ל. ומבואר שהרמב"ן האהל מועד והמאירי העתיקו ממש את לשון הראב"ד, ומשום כך נראה לכאורה שיש קושי לומר שסוברים אחרת ממנו בעניין זה.

ואף על פי כן התבאר בדברינו למעלה שהעולה מדברי הש"ך שעונה בינונית היינו עונת החודש, נכון הוא בדברי הראשונים.

¹¹ ומלבד מה שלא משמע שחולק בזה, עוד יש לומר, שהמאירי בא לפרש שם דין וסת הדילוג, וזה מה שהביא בתחילה בשם גדולי המפרשים, ורק לאחר מכן הביא את כל ענין השתי חששות, ולכאורה אם המאירי לא סובר כך, לא היה צורך להביא זאת, ואין זה נוגע ישירות לעניין. [וכמו שבהל' נדה לרמב"ן דין וסת הדילוג וענין שתי החששות מובאים בשתי הלכות שונות ובסדר אחר ממה שהביא המאירי].

דעת הרשב"א

ובדברי הרשב"א מבואר שאישה שאין לה וסת קבוע צריכה לחשוש רק לשת עונות – עונה בינונית, ועונת הפלגה. ובשתי המקומות בהם דיבר הרשב"א על פרישה לאישה כזו (שער ב' ד"ה פעמים שאדם, וסוף שער ג'), הזכיר רק עונה בינונית, וכן הזכיר שאם הוסת פחות מעונה בינונית חוששת לו, היינו שאז חוששת להפלגה, אבל לא הזכיר כלל חשש לוסת החודש. וכן נראה בבירור מדבריו במקום נוסף (שם ד"ה ועתה נבאר מי שאין לה וסת קבוע):

"ועתה נבאר מי שאין לה וסת קבוע אם צריכה לחוש לעונה בינונית שהוא שלשים יום הואיל ורוב נשים דרכן לראות בעונה בינונית אם לאו כבר כתבנו שהוסת שאינו נקבע שלשה פעמים אינו קבוע וכתבנו שאף על פי שאינו קבוע חוששת לו עד שתעקר ממנה פעם אחת. כיצד הרי שראתה ולסוף עשרים חזרה וראתה לכשיגיע יום עשרים חוששת לאותו יום ואסורה כל אותה עונה אם חזרה וראתה הרי זו חוששת גם כן ליום עשרים אחרים אם ראתה הרי זו וסת קבוע ואם לא ראתה הרי זה נעקר ושוב אינה חוששת לו. אף על פי שלא ראתה ליום עשרים חוששת ליום שלשים לראייתה לפי שהיא עונה בינונית לרוב הנשים ולפיכך חוששין שמא יבא אורח בזמן הרגיל לבא לרובן של נשים דתנן בפרק כל היד וכו' עכ"ל.

ומבואר שצריכה לחשוש להפלגת עשרים, ואם עבר ולא ראתה חוששת רק לעונה בינונית, ולא הזכיר שיש לחוש לעונת החודש. ולענ"ד דבר זה מעורר שאלה, משום שהרשב"א בחיבורו תורת הבית מזכיר תדיר את הראב"ד בבעלי הנפש, ומביא את דעתו כמעט בכל דבר. וכן ידוע שהרשב"א הוא תלמיד הרמב"ן, ולפיכך לא מובן לענ"ד מה ראה הרשב"א לחלוק על הראב"ד והרמב"ן, ואפילו בלי להזכיר את שיטתם. שהרי הם כתבו שיש לאישה כזו לחשוש לעונת חודש והפלגה, וחזרו כמה פעמים על כך שאישה זו חוששת 'שתי חששות' ולא הזכירו כלל עונה בינונית, ואילו הוא הזכיר גם 'שתי חששות' אבל שתי חששות אחרות, רק עונה בינונית והפלגה, ולא הזכיר כלל עונת חודש. על כן נראה לענ"ד שיש

מקום לומר שגם הרשב"א מסכים לדעתם שעונה בינונית היא עונת החודש, ומה שכתב שלשים יום היינו לאו דווקא, וכפי שהתבאר בדעת הראב"ד והרמב"ן¹².

כמה מהראשונים כתבו בסתמא חשש פרישה בעונה בינונית ל' יום

ומצאנו לכמה מרבתינו הראשונים¹³ שכתבו בסתמא חשש פרישה בעונה בינונית מל' לל' יום. ונראה שכוונתם כפשוטו לעונה בינונית המקובלת שהיא ל' יום בלי שינוי. אמנם נראה שאין הכרח גמור לומר כך בדעתם, דאפשר שכוונתם כפי שהתבאר.

סיכום

ולסיכום, התבאר שדעת הראב"ד, הרמב"ן, האהל מועד והמאירי שעונה בינונית היא בעצם עונת חודש, ואין זה מוחלט ליום הל', אלא משתנה לפי קביעות החדשים. ויש מקום לומר שגם הרשב"א מסכים לדבריהם. אמנם כמה מהראשונים סתמו וכתבו בפשיטות חיוב פרישה בעונה בינונית ל' יום. והנה דבר זה לא הוכרע בצורה ברורה באחרונים, שאף שיש מהאחרונים¹⁴ שהקשו על שיטת הש"ך, יש מהאחרונים שקבלו את דבריו, כך משמע מדברי תורת השלמים (סי' קפט ס"ק כא) שהביא דעת הש"ך וסיים: "ע"ש שהאריך בראיות ברורות"¹⁵. וכן כתב הפרדס רימונים (שפ"ח סוף סק"ל) ששיטת הש"ך היא הנכונה, אלא שסיים שלא מכריע כן למעשה. וכן נראה מדברי הערוך השולחן (סי' קפט ס"ד-ס"ח)

¹² ואמנם עדיין יוצא שהרשב"א חולק על הראב"ד כאשר עבר ולא בדקה, שמדברי הראב"ד (שם סי' א ד"ה ואע"פ שהשוו) משמע שאם עבר ולא בדקה לא צריכה לחשוש, ואילו הרשב"א כתב בפירוש שבעונה בינונית אם עבר ולא בדקה אסורה עד שתבדוק וכמו בוסת קבוע. ואף על פי כן הרשב"א לא הביא את דברי הראב"ד בזה (וכפי שהעיר בזה החכם צבי שם). אלא שנלענ"ד שאין הכי נמי שיש בזה קושי, אבל לכאור' עוד יותר קשה לומר שהוא חולק בעצם ההנחה שיש עונה בינונית, בלי שיזכיר זאת.

¹³ כ"כ הר"ד בפסקיו (נדה טו.), הר"ן (שם), ריטב"א (שם), התשב"ץ בפסקיו (הובא קובץ שיטות קמאי נדה טו.), עזרת נשים (שער ח ד"ה והרב), צידה לדרך (מ"ג כ"ה פ"ג), וכן משמע מהאגודה (נדה פ"ב סי' ז).

¹⁴ שו"ת חכם צבי (שם), כרתי ופלתי (סי' קפט ס"ק טו), שו"ע הרב (סי' קפט) ועוד.

¹⁵ וכן הביין ערוך השולחן (סי' קפט ס"ה) בדעתו שהכריע כהש"ך.

שהכריע כשיטת הש"ך. וכן כתבו כבר גדולי פוסקי האשכנזים לחוש לדעת הש"ך¹⁶, ומבואר שלא הכריעו בדבר זה כנגד הש"ך דרב גובריה. והנה דעת כמה מרבותינו הראשונים שאין כלל חיוב פרישה בעונה בינונית לאישה שאין לה וסת קבוע, כן דעת הרמב"ם (הל' איסור"ב פ"ד ה"ט), רש"י (נדה טו. ד"ה בתוך), רבנו יצחק מבעלי התוס' (פסקי נדה לרבנו אברהם מטול פ"ד ה"ג), הרא"ה (בדק הבית ב"ז סוף ש"ב ד"ה ושלשה דינין) והרז"ה (השגות על בעלי הנפש להראב"ד שער הוסתות אות טז), ואף שרבו הראשונים המחייבים פרישה בעונה בינונית, וכן פסק השו"ע (סי' קפט ס"א), וכן הסכמת כל האחרונים, וכן המנהג פשוט, נראה שבצירוף כל הנ"ל היה מקום לסמוך על הש"ך וסיעתו ולחשוש רק לעונת החודש, אולם נראה שאין בידינו כח להכריע כנגד הוראת הפוסקים ומנהג כל ישראל שלא להקל לגמרי כדברי הש"ך, על כן נראה שלמעשה יש להחמיר ולא לנטות מהמנהג.

¹⁶ כ"כ הפרי דעה (שפתי לוי סק"ל), חכמת אדם (כלל קיב סי' ה), מהרי"ץ דושינסקיא (ח"א סי' עד), באר משה (ח"א סי' מז, ח"ג סי' קכב), שיעורי שבט הלוי (עמ' קכו) וכן מנהג האשכנזים הרווח. וכן כתב הגר"ד פיינשטיין (ודברת במ ח"א סו"ס רכח) בדעת אביו שלא הכריע האם עונה בינונית ביום ל' או ל"א, ולפיכך יכול כל אחד לעשות כך או כך.